

NÁLEZY DVOU KALENDÁŘŮ VE SBÍRKÁCH ZÁPADOČESKÉHO MUZEA V PLZNI

Ila P. Šedo

Two calendars found in the collections of the museum in the western Bohemia in Pilsen

The collections of the Western Czech Museum in Pilsen still offers new discoveries. Recently, two single-sheet calendars from the second half of the 16th century were discovered. One comes from the City of Nuremberg, the other from Zurich. This paper calls attention to their unique form.

Keywords: Western Czech Museum in Pilsen – collections – one page calendars – Nuremberg – Zurich – middle 16th century

Složitě osudy knižních sbírek Západočeského muzea v Plzni byly již několikrát popsány a čtenář si může z několika odkazů vytvořit relativně celistvý obraz.¹ Přes poměrně dobrou známost různých událostí a skutků nám stále uniká jejich příčina, skutečný důvod. Tak lze pouze konstatovat, že v dané době došlo k nějakým přesunům, nebo že kdysi byly vyjmuty nějaké listy k výstavním účelům. Už nelze dohledat, jak dlouho byly vystaveny a kdy byly vráceny do sbírek, ovšem už nikoliv zpět do knih, z kterých byly vyjmuty, ale jako samostatné položky sbírky. Tato byla ovšem vedena ve správě pozdějšího uměleckoprůmyslového oddělení, kde byly jednotlivé listy zařazeny do oddílu Grafika.

Po prvních pokusech o kompletizaci knižního fondu v osmdesátých letech tehdejší knihovnicí paní Helenou Hájkovou za pomoci dr. Josefa Hejnice, je systematictější knižní sbírka pořádaná od konce devadesátých let. Počátečním impulzem byla práce na publikaci *Soupis prvotisků*.² Díky tomu se podařilo celou řadu prvotisků i starých tisků doplnit o chybějící titulní strany, případně strany se zajímavou ilustrací či signetem. Jelikož je podpora vedení muzea pro tyto případy přesunu sbírek mezi odděleními minimální a rovněž přístup pracovníků uměleckoprůmyslového oddělení nelze označit jako vstřícný, postupují práce na scelování knižního fondu velmi pomalu. Přesto se čas od času můžeme pochlubit dalšími dílčími úspěchy.

Při nedávné revizi právě oddílu Grafiky za účelem nalezení chybějícího titulního listu a závěrečného listu se signetem pro tisk *Constitutiones concilii provincialis Moguntini ... Moguntiae*, 1549 (list se signetem byl nalezen a vrácen do tisku), byly ve sbírce objeveny dva jednolistové kalendáře z druhé poloviny 16. století. Podle rukopisných záznamů na rubu obou kalendářů se dostaly do muzea 7. prosince 1910 darem (v záznamu je použita zkratka „č. daru 343“) od Augustina Střízka (27. 9. 1840–14. 4. 1908). Augustin Stří-

zek působil v Plzni 35 let jako kaplan u kostela sv. Bartoloměje, z toho v letech 1904–1906 jako arciděkan. Byl vynikajícím kazatelem, vlastencem a patriotem, získal celou řadu ocenění.

Dle životních dat A. Střízka je zřejmé, že se jednalo pravděpodobně o odkaz než o přímý dar. Jelikož archiv bývalého Umělecko-průmyslového muzea není ve stavu, který by dovozoval systematické využití, nelze dohledat, zda součástí odkazu byly nějaké další věci. Není také možné, jak bylo výše naznačeno, dovodit, z jakého důvodu nezůstaly kalendáře v knihovně, kam jako tiskovina patří, ale byly zařazeny do grafické sbírky.

Oba kalendáře jsou zajímavé tím, že v době, kdy byly vytištěny, tj. druhé polovině 16. století, se již ustálila jako běžná forma sešitové vydání kalendářů.³ Ani v přehledu tisků obou autorů nebylo možno nalézt typ jednolistového kalendáře. Z toho důvodu na ně upozorňuji tímto drobným oznámením. Oba tituly jsou začleněny do chystané publikace „*Soupis tisků 16. století ze sbírek Západočeského muzea v Plzni*“, která by měla být zveřejněna koncem roku 2012.

ROSA, Andreas

Als man zelet nach Christi geburt / M. D.LXXIII. [=1574] Jar / Vnd nach | erschassung der Welt 5536. Itt die Gülden zahl 17. Der Sonnen zirckel 15. Der Rö=|mer Zinßzahl 2. Zwischen Weyhenachten vnd Faßnbcht[!] / 8. wochen 2 tag / Der Sontags Buchstabe X=Annus Communis, Das |ist ein gewöhnlich Jar mit 12. Monn scheinen / Wie auß dem Calender / neben den beweglichen | vnd vnbeweglichen Festen zu sehen ist. | Durch Andream Rosam von Scheinfurt / Der Ertzney Doctorem etc. zu Schlewitz gestelt. |... Gedruckt zu Nürnberg/ | durch Valentin Newber. | Cum gratia & priuilegio | Ces. Mayest.

2°. [1] fol. 837 x 320 mm

VD 16 neuvádí.

Kalendář je podlepen po celé ploše silným papírem nažloutlé barvy. Zhruba v polovině je papír lepením nastaven. Při horním okraji je tužkou záznam „Aug. Střízek 7/12 1910 č d. 343“. Při prvním ohybu je tuší záznam „Inv. č. 5285“.

¹ FRÝDA – METLIČKOVÁ 1995, s. 174, ŠEDO, 1996, s. 52–53, HEJNIC, 2000, s. xi–xiv,

² HEJNIC, 2000.

³ VOIT 2006, s. 426–428.

Vlastní kalendář je téměř úplný, až na tři skoro rovně vyřiznuté pruhy o síle zhruba 1 cm v místech přeložení podlepeného papíru. Nelze odhadnout, zda k vyřiznutí došlo z důvodů silného poškození v daných místech, či zda šlo o opatření pro lepší skládání kalendáře.

Tisk kalendáře je červenočerný, v horní části rámován vlysem (50 x 276 mm) v něm jsou zobrazeni po každé straně vždy tři svatí s kostelem. Výzdoba vlysu se vztahuje, dle Mgr. Hedviky Kuchařové (za jejíž pomoc při zpřesnění výzdoby děkuji), k dómské kapitule v Bamberku. Na levé straně začínají postavy sv. Ottou, následovaným sv. Petrem a poslední je sv. Jindřich II. Pravá strana začíná zrcadlově od středu sv. Kunhutou, manželkou Jindřicha II., za ní je sv. Jiří. Poslední postavu svatého se nepodařilo identifikovat. Uprostřed je velký erb, rámován dekorativními kulatými sloupy. Pod ním začíná text s názvovými údaji, který je zakončen dvouřádkovými vysvětlivkami, ohraničenými dvěma linkami. Pak již je trojsloupcový tisk vlastního kalendáře, sloupce jsou odděleny silnou linkou, rámovanou dvěma tenkými linkami.

Kalendář je zakončen textem odděleným jednoduchou linkou a obsahujícím impresum. Do textu je vložen čtvercový dřevorez (67 mm x 58 mm) s vyobrazením minuční figury, obklopené znaky zvířetníku. Kalendář je z obou stran rámován pásem erbů šlechticů, oddělený jednoduchou linkou. Levý pás, obsahující 17 erbů, jde až na konec, pravý, s 16 erby, je ukončen nad závěrečným textem.

Po prohledání bibliografických databází nebyl nalezen žádný podobný kalendář.⁴ Od autora toho jména – Rosa, Andrea (1530–1602) – bylo nalezeno přes třicet vydání různých kalendářů. Vydával je v Norimberku, v tiskárně Valentina Newbera pod různými názvy. Z přehledu je patrné, že na každý rok publikoval alespoň dva druhy kalendářů – *Practica oder Prognosticon* a *Schreibkalender auf das Jahr nach der geburt Jesu Christi*.... Nejstarší byl nalezen s datací na rok 1565 a Rosa je vydával až do konce 15. století. Všechny kalendáře jsou typu sešitového v rozsahu 7–10 listů. V žádném soupise nebyl nalezen jednolistový kalendář. Jedná se tedy o vzácně dochovaný exemplář.

BÜTZLIN, Valentin

SO man zelt nach Christi geburt M.D.LXXIII. [=1574] Ift desz Sonn= | tagsbüchstab C Die Guldin zal XVII Der Römeren zinßzal II. Der Sonnen zirkel XV Zwüs= | chend Wienacht vnd der Herzen Faßnacht find VIII. wochen vnd II. tag. / rc. | ... Gestelt durch Valentinum Butzlin von Wangen/ | der Artzneyen Doctor zu Vöerlingen. | Gedruckt zu Zürich in der Froschouw / by | Christoffer Froschduwer [!]. | 2°. [1] fol. 825 x 315 mm

Kalendář je, stejně jako předchozí, podlepen po celé ploše silným papírem nažloutlé barvy. Zhruba v polovině je papír lepením nastaven. Při horním okraji na zadní straně je tužkou záznam „Aug. Střízek 7/12 1910 č. d. 343“. U spodního pravého rohu je tuší záznam „5285“.

Vlastní kalendář je téměř úplný, až na tři skoro rovně vyřiznuté pruhy o síle zhruba 1 cm v místech přeložení podlepeného papíru. Stejně jako u předchozího kalendáře, nelze stanovit, zda se dary dostaly do muzea již v tomto stavu, či zda úprava podlepením byla provedena až následně v muzeu.

Kalendář je rámován po stranách a dole tenkou linkou. V horní části je velký dřevorez (82 x 266 mm), ohraničený dvoulinkou. Mezi levým a pravým okrajem dřevorezu a ohra-

ničující linkou jsou pod sebou dvě tiskařské ozdůbky. Námětem dřevorezu je muž, rozsévající drobné lidské postavičky. Za ním žena na koni setbu zaorává, přičemž již za jejím pluhem začínají ze země postavy vyrůstat. Postavy pak reprezentují různé druhy řemesel i dalších stavů tehdejší společnosti.

Pod dřevorezem je název kalendáře a pod ním ve čtyřech sloupcích vysvětlivky značek, použitých v kalendáři. Pak následuje vlastní kalendářová část, tištěna červenočerně ve třech sloupcích. Pod kalendářem při spodním okraji jsou údaje o autorovi a impresum. Po levém a pravém okraji kalendáře je pás čtvercových dřevorezů (ca 40 x 40 mm), uvozených čtyřverším. Na začátku (v levém sloupci) je první obrázek se stvořením ženy z Adama a druhý s motivem Adama, trhajícího jablko. Pak následuje 11 obrázků s motivy zemědělských prací (klučení, orání, setí atd.), zakončených motivem pečení chleba a lisování vína. Na pravé straně je pás dřevorezů (celkem 12) uvozen obrázkem kováře a následuje zobrazení různých řemesel, zakončených vyobrazením tiskaře.

Podobně jako Rosa, autor předchozího kalendáře, je i Valentin Bützlin lékařem a působí v Überlingenu na břehu Ženevského jezera. V databázích jsem našel 13 vydání jeho kalendářů. První dva z r. 1552 jsou dokonce vydány v Londýně. Od roku 1556 je pak vydává v Curychu u tiskaře Christophu Froschaueru. Poslední je datován rokem 1581. Všechny jsou sešitového typu o rozsahu ca 15 listů. Za titulním listem začíná text stejným zněním, jako v našem kalendáři. Následně se opakují stejné kalendářové značky.

Také v tomto případě bylo pátrání po jednolistové formě kalendáře neúspěšné a lze tedy opět konstatovat unikátnost plzeňského exempláře.

Použitá literatura:

- BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha, 2001.
FRÝDA, František; METLIČKOVÁ, Jarmila. Plzeňská muzea, střediska hmotné paměti západních Čech. *Západočeský sborník historický*, roč. 1, (Plzeň, 1995), s. 153–187.
HEJNIC, Josef. *Soupis prvotisků Západočeského muzea v Plzni = Catalogus incunabulorum quae in Museo bohemiae occidentalis Plzuae asservantur*. V Plzni, 2000.
ŠEDO, Ila P. Knihovna Západočeského muzea v Plzni. *Knihy a dějiny*, roč. 3, č. 1 (Praha 1996), s. 50–56.
ŠEDO, Ila P. Osudy několika knih ze sbírkového fondu knihovny Západočeského muzea v Plzni. *Knihy a dějiny*, zvláštní číslo, (Praha, 2012), s. 216–224.
VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha, 2006.

Summary

TWO CALENDARS FOUND IN THE COLLECTIONS OF THE MUSEUM IN THE WESTERN BOHEMIA IN PILSEN

The collections of the Western Czech Museum in Pilsen still offers new discoveries. Recently, two single-sheet calendars from the second half of the 16th century were discovered. One comes from the City of Nuremberg, the other from Zurich. This paper calls attention to their unique form.

⁴ Šlo zejména o databáze Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts (VD 16) (<https://opacplus.bib-bvb.de/TouchPoint_touchpoint/start>) a Karlsruher Virtueller Katalog (<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk_en.html>).